

**BOSNA I BOŠNJAŠTVO: OD FRA IVANA FRANJE JUKIĆA
DO ADILA ZULFIKARPAŠIĆA**
(Prilozi)

IZDAVAČ

Bošnjački institut – Fondacija Adila Zulfikarpašića (Biblioteka “Posebna izdanja”)
Univerzitet u Sarajevu – Institut za historiju (Posebna izdanja 20)

ZA IZDAVAČA

Amina Rizvanbegović Džuvic
Dr. Sedad Bešlija

REDAKCIJSKI ODBOR

Taner Aličehić
Dr. Safet Bandžović
Dr. Sedad Bešlija
Narcisa Puljek-Bubrić
Amina Rizvanbegović Džuvic

UREDNIK

Dr. Safet Bandžović

UREDNIČKI ODBOR

Dr. Safet Bandžović
Dr. Sedad Bešlija
Dr. Jasmin Medić

RECENZENTI

Dr. Mesud Šadinlija
Dr. Edin Veladžić

*Štampanje ovog izdanja podržalo je Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke.

**VLADA FEDERACIJE
BOSNE I HERCEGOVINE**
FEDERALNO MINISTARSTVO
OBRAZOVANJA I NAUKE/ZNANOSTI

ISBN 978-9958-743-71-9 Bošnjački institut – Fondacija Adila Zulfikarpašića

ISBN 978-9958-649-80-6 Univerzitet u Sarajevu – Institut za historiju

CIP zapis dostupan u COBISS sistemu Nacionalne i univerzitetske biblioteke BiH pod
ID brojem **67226886**

Bosna i bošnjaštvo: Od fra Ivana Franje Jukića do Adila Zulfikarpašića

(Prilozi)

Bošnjački institut – Fondacija Adila Zulfikarpašića
Univerzitet u Sarajevu – Institut za historiju

Sarajevo, 2025.

SADRŽAJ

PREDGOVORI

Riječ uredništva	7
Uvodno obraćanje direktorice Bošnjačkog instituta – Fondacije Adila Zulfikarpašića Amine Rizvanbegović Džuvic	9
Uvodno obraćanje direktora Instituta za historiju dr. Sedada Bešlije ...	13

RADOVI

Hana Younis, Sedad Bešlija O bošnjaštvu u 19. stoljeću	17
Mehmed Hodžić Mehmed-beg Kapetanović Ljubušak, list <i>Bošnjak</i> i ideja bošnjaštva	41
Izet Šabotić Bošnjaci u 20. stoljeću – od negiranja do priznanja	59
Hamza Memišević Refleksije muslimanske nacije u emigraciji	91
Alen Zečević Husaga Čišić – bošnjačka ideja i bosanstvo kao fundamenti konstitucije nacionalnog identiteta Bošnjaka Muslimana u 20. stoljeću	107
Dženita Sarač-Rujanac Historičar Enver Redžić o nacionalnom pitanju i bošnjaštvu	129
Safet Bandžović Bošnjačka ideja Adila Zulfikarpašića: dometi i ograničenja	161

Riječ uredništva

Institut za historiju Univerziteta u Sarajevu i Bošnjački institut – Fondacija Adila Zulfikarpašića organizirali su u Sarajevu 28. novembra 2024. godine, u povodu Dana državnosti Bosne i Hercegovine i 65 godina rada i djelovanja Instituta za historiju, a u okviru programa aktivnosti Bošnjačkog instituta, Forum *Bosna i bošnjaštvo: Od fra Ivana Franje Jukića do Adila Zulfikarpašića*. Ovaj je skup kroz tri inspirativna panela bio posvećen krupnim procesima i događajima vezanim za bošnjaštvo i njegove reljefne dionice, historijske narative te domete i utjecaje bošnjačke ideje na prilike u Bosni i Hercegovini i okruženju u razdoblju od 19. stoljeća do danas. Trinaest učesnika predstavilo je višedimenzionalni razvojni tok bošnjaštva i njegove istaknute pobornike u tom vremenu, uz savremeno problematiziranje ovog pitanja i njegovih izazova u širem kontekstu.

U ovim prilogima objavljeni su radovi učesnika Foruma koji su se odazvali pozivu organizatora i dostavili ih u planiranom roku. Oni predstavljaju multiperspektivni doprinos u istraživanju navedene tematike.

**Uvodno obraćanje direktorice
Bošnjačkog instituta – Fondacije Adila Zulfikarpašića
Amine Rizvanbegović Džuvic**

Poštovane dame i gospodo, dragi prijatelji, poštovane učesnice i učesnici Foruma, poštovani predsjedniče Upravnog odbora, sve vas srdačno pozdravljam u ime organizatora i domaćina, zahvaljujem na dolasku i odvojenom vremenu. Želim vam dobrodošlicu na današnji Forum Bošnjačkog instituta koji realiziramo u saradnji i partnerstvu s Institutom za historiju Univerziteta u Sarajevu o temi *Bosna i bošnjaštvo: Od fra Ivana Franje Jukića do Adila Zulfikarpašića*. Iskazujem naše zadovoljstvo zbog zajedničke organizacije ovog foruma s Institutom za historiju UNSA, posebno imajući u vidu novododijeljeni status nastavne baze Bošnjačkom institutu unutar UNSA od ove godine.

Cilj organizatora ovog skupa je omogućiti platformu, prostor za izlaganja i diskusiju naučnika o procesima i događajima vezanim uz bošnjaštvo te utjecaju bošnjačke ideje na prilike u Bosni i Hercegovini i zemljama okruženja u razdoblju od 19. stoljeća do danas, od fra Ivana Franje Jukića, bosanskog fratra, zagovornika bošnjaštva i bosanskoga jezika, do Adila Zulfikarpašića, jednog od najznačajnijih utemeljitelja ideje bošnjaštva i imena Bošnjak u drugoj polovini 20. stoljeća. Forum će se kroz prva dva panela dotaći i istaknutih ličnosti poput Mehmed-bega Kapetanovića Ljubušaka i fra Antuna Kneževića te razmatrati odnos emigracije, nauke i islamske zajednice prema ovim pitanjima, dok će treći panel biti posvećen Bošnjacima danas i izazovima bošnjaštva u 21. stoljeću.

Bošnjački institut, koji je izrastao iz nastojanja njegovog utemeljitelja Adila Zulfikarpašića u emigraciji da se odbrani individualitet bošnjačkog naroda i da se afirmira njegov kulturno religijski identitet, prva je savremena institucija koja u nazivu ima nacionalno određenje *bošnjački* i koja je imala i ima važnu ulogu, kroz različite aspekte i forme svoga djelovanja i aktivnosti u više od tri i po decenije, u oblikovanju, afirmaciji i razvoju ideje bošnjaštva.

Godine 1990. Bošnjački institut iz Ciriha s listom *Naši dani* organizirao je u Sarajevu simpozij o temi *Bosna i bošnjaštvo* na kojem su tematizirana pitanja bošnjaštva kao identitarna pitanja muslimanskoga naroda. U tom su skupu učestvovali redom istaknuti intelektualci, naučnici, književnici, javni radnici... i pokušali s naučne, političke i kulturološke pozicije dati neke odgovore na pitanja nacionalne identifikacije muslimana. Između ostalog, Zulfikarpašić je na tom skupu rekao da osobno misli da je “bošnjaštvo historijska šansa da se Bošnjaci artikuliraju kao državotvorni faktor, kao većinski narod koji je dugo bio izložen pokušajima da se trajno zadrži kao amorfn masa i da se njime nacionalno manipulira”.

Još 1963. godine, punih 30 godina prije Prvog bošnjačkog sabora, kada je vraćeno historijsko ime *Bošnjak*, Zulfikarpašić je objavio tekst u emigrantskom listu *Bosanski pogledi* rezolutno tvrdeći kako je bošnjaštvo jedina bosanskomuslimanska nacionalna identifikacija. Njegove tadašnje konstatacije su i danas podjednako aktuelne i istinite:

Bošnjaštvo je, za nas, i naša stvarna i jedina nacionalna identifikacija. Njegova snaga se je pokazala u tome što nam je ono dalo da se u njemu potpuno i idealno izražavaju naša politička, kulturna i nacionalna stremljenja. S druge strane, ono nas čini imunima od pokušaja da nas se potčini. Njegova snaga je defanzivnog, humanog i liberalnog karaktera. Neki nam bošnjaštvo odriču, neki ga pobijaju, neki ga čak i ismijavaju. Ono je pak staro kao Bosna, snažno kao zemlja i ostalo je u dušama velikog broja njenih sinova kroz sva vremena i ostat će kod nas muslimana, nezavisno na sve, dok nas bude na svijetu. Za nas muslimane Bosne i Hercegovine je Bošnjaštvo više od regionalnog osjećanja, više od geografskog pojma, više od kulturno-historijske posebnosti, mada u sebi sve ovo obuhvata.

Od tada do danas o Bosni, bošnjaštvu i Bošnjacima iz različitih aspekata govorili su brojni skupovi, knjige i objavljeni radovi pa se nadamo se da će i ovaj današnji skup ponuditi neka nova viđenja i analize. Kao

fondacija koju je osnovao čovjek koji je svojim ličnim i političkim angažmanom, prvobitno u emigraciji, a potom i u domovini, snažno utjecao na osvješćivanje i razvoj bošnjačke nacionalne svijesti u drugoj polovini 20. stoljeća i koji je do kraja svog života nastavio rad na kulturnom razvoju i nacionalnom osvješćivanju Bošnjaka, imamo zadaću i obavezu nastaviti raditi na nacionalnoj afirmaciji svoga naroda pa tako i organizirati ovakve i slične skupove.

Ovom prilikom zahvaljujem Institutu za historiju i njegovom direktoru dr. Sedadu Bešliji, organizacionom i programskom odboru dr. Safetu Bandžoviću, gospodinu Taneru Aličehiću i kolegici Narcisi Puljek-Bubrić, svim cijenjenim učesnicama i učesnicima Foruma te uposlenicima i Instituta za historiju i Bošnjačkog instituta koji su radili na pripremi ovoga skupa. Ove godine Institut za historiju UNSA obilježava 65 godina rada i postojanja pa koristim ovu priliku da čestitam na rezultatima i uspjesima i zaželim još najmanje toliko godina rada i jednako važnih projekata u budućnosti. Jedan od njih će biti prilozi ovoga skupa koji zajednički planiramo izdati u sljedećoj godini.

Uvodno obraćanje direktora Instituta za historiju dr. Sedada Bešlije

Poštovane dame i gospodo,

budući da historije ni historiografije nema bez terminologije, odnosno imenovanja pojmova, stvari i fenomena pravim imenom, na početku svog izlaganja poslužit ću se naučnom deskripcijom osnovnih pojmova u kontekstu teme ovog foruma koja je nastala iz pera lingviste rahmetli akademika Dževada Jahića.

Naime, u lingvističkom smislu, nazivi *Bošnjаниn*, *Bošnjak* i *Bosanac* sinonimski su nazivi za matični narod Bosne.

Bosna je vrlo star naziv predslavenskoga porijekla, najnovija tumačenja upućuju na mogućnost “kombiniranog” ilirsko-tračkoga porijekla, tj. svojevrzne balkanske jezičke simbioze u tome nazivu. Lingvistička teorija dosljedno zastupa tezu da je naziv Bosna po svome porijeklu *hidronim*, tj. da se prvobitno tim imenom označavala rijeka Bosna, a da je tek potom i širi prostor oko nje, bilo to samo kao prostor, bilo to kasnije i kao država, označavan tim nazivom.

U srednjovjekovnim izvorima taj naziv bilježi se s različitim vokalskim varijacijama. Zna se da je najstariji zapisani oblik *Bosona*, a najmlađi *Bosna*, dakle, postoji čitav evolutivni put koji vodi od *Bosone* do *Bosne*. Velika je vjerovatnoća, zapravo, da je spomenuta osnova Bos-predslavenska, a da je nastavak *-na* slavenski, tačnije južnoslavenski.

Bošnjаниn ili Bošnjан je naziv-etnik. Bošnjani su, dakle, etnička i govorna zajednica koja živi na određenome prostoru i koju u životno-prostornom ambijentu karakterišu i konkretne kulturne odlike, prije svega jezičke. Naziv etniciteta izveden je iz naziva hidronima. Bosansko je stanovništvo u srednjem vijeku sebe nazivalo tim imenom – Bošnjani.

Bošnjak – u daljem historijskom razvoju bosanskoga jezika i dodavanjem južnoslavenskog sufiksa, udomaćio se naziv Bošnjak,

mlađi naziv za etnik, tj. isti onaj etnos iz srednjeg vijeka, starinom vezan za prostor i državu Bosnu, ali koji se dalje, u vremenskom slijedu i u drugačijim historijskim prilikama, održava na prostoru Bosne i čuva svijest o svojoj vezanosti za taj prostor i za tu zemlju. Naziv *Bošnjak* u označavanju bosanskog etnosa najutemeljeniji je i najrašireniji kad se radi i o njegovom bilježenju u pisanim izvorima i o upotrebi u govornom jeziku, odnosno u svijesti izvornih govornika i samoga bosanskog jezika.

Bosanac – po svome porijeklu najmlađi je etnik i vezuje se za novije vrijeme u odnosu na prethodno navedene, vremenski mu pretpostavljene, odnosno starije po nastanku i upotrebi. Ovaj naziv, međutim, bez obzira na to što mu je osnovno značenje vezano za stanovnika Bosne i pripadnika njenog etnosa, u najnovije vrijeme dobija i neka šira značenja koja potenciraju pripadnost bosanskom prostoru samim porijeklom svakoga ovdašnjega izvornoga govornika, bez obzira na to da li se radi o historijskom kontinuitetu s matičnim etnosom ili o elementarnoj vezanosti za Bosnu, u smislu porijekla, rođenja i sl.

Lingvistički, zapravo onim što svaki pojedinačni naziv suštinski označava, **ne postoji nikakva razlika između svih ovih naziva, u čijim je osnovama uvijek Bos-**, dakle, oznaka konkretnoga bosanskoga prostora, države i njenoga historijskog, kulturnog i jezičkog bića.

Iskonska teritorijalna pripadnost Bosni kao historijskom faktu jeste ono osnovno što sve ove nazive vezuje među sobom i što ih na svoj način čini “unutarlingvistički sinonimnim”. Jedina bitna razlika među njima je u tome što oni po svome nastanku i široj upotrebi idu jedan za drugim u vremenskom nizu, što su jedni stariji, a drugi mlađi. To, međutim, ne znači da suštinski ne označavaju isto. Oni to svakako označavaju, jer im je i u tvorbenom i u značenjskom temelju zemlja Bosna, njen prostor, njena viševjekovna historija i savremena opstojnost, oko koje se i dan-danas igraju raznorazne igre svojatanja, negiranja. To se uporno čini putem laičkih tumačenja i ovih, historijski

i lingvistički naslijeđenih, naziva, od kojih svaki ima svoju duboku i čisto jezičku, i čisto historijsku, utemeljenost.

Ako bismo pokušali izdvojiti tri konstante historijskog razvoja bošnjaštva, one bi, po mom mišljenju, glasile:

- 1) Sva dosadašnja historiografska, pravna, sociološka, politološka i kulturološka saznanja jasno ukazuju na činjenicu da je bošnjački etno-politički identitet neizbrisiva kategorija koja traje stoljećima matično na prostoru historijske Bosne i savremene Bosne i Hercegovine, kao i na prostoru koji se definira domovinskim zemljama i iseljeništvom.
- 2) Rijetki su živi narodi na planeti koji su dugotrajnije i bezobzirnije “osporavani” u identitetskom smislu, a čija je povijest beskrupulozno lažno konstruirana i smišljeno skrivana kao što je to slučaj s Bošnjacima od sredine 19. stoljeća do danas.
- 3) Bošnjaci u kontinuitetu imaju unutrašnji problem samosvjesnosti i afirmacije vlastitog identiteta te definiranja, pozicioniranja i razvoja njegovog sadržaja, što najzornije potvrđuju i opetovani pokušaji izazivanja vještačkog problema oko samog naziva tog identiteta.

Ako bismo pokušali izdvojiti prijelomne tačke u povijesnom hodu bošnjačkog naroda i bošnjačke ideje koje su determinirale povijesnu poziciju Bosne i Bošnjaka do danas, onda bi se, po mom sudu, oni mogli apstrahirati na ove dvije:

- 1) prihvatanje islama među lokalnim bosanskim stanovništvom primarno od 15. do 17. stoljeća i
- 2) nacionaliziranje Bosne u srpsko-hrvatskom kontekstu od druge polovine 19. stoljeća.

Uz želju da današnji forum Bošnjačkog instituta pod nazivom *Bosna i Bošnjaštvo: Od fra Ivana Franje Jukića do Adila Zulfikarpašića* u saradnji s Institutom za historiju Univerziteta u Sarajevu, koji obilježava 65 godina rada i djelovanja, protekne u akademskoj atmosferi uz dosta

korisnog znanja i razmjene mišljenja, zahvaljujem direktorici Amini Rizvanbegović Džuvic i upravi Bošnjačkog instituta na saradnji, svim učesnicima što su prihvatili biti dio današnjeg skupa i svima vama koji ste odvojili vaše dragocjeno vrijeme i prisustvom podržali ovu aktivnost.